

PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE W POLSCE W CZASIE PANDEMII

DOI: 10.26399/meip.2(73).2022.09/t.gardzinski

WPROWADZENIE

Problemem badawczym niniejszego artykułu jest działalność przedsiębiorstw społecznych (dalej: PS) w ładzie społecznej gospodarki rynkowej (dalej: SGR) podczas pandemii COVID-19. Popularność działania tych szczególnych przedsiębiorstw w polskiej gospodarce skłania do sformułowania hipotezy, że przedsiębiorstwa społeczne mogą przyczynić się do zmniejszania negatywnego wpływu pandemii poprzez dodatkowe działania na rzecz swoich odbiorców. Uzasadnieniem podjęcia tematu badawczego jest występująca w literaturze luka badawcza w zakresie łączenia tych dwóch prospołecznych koncepcji i oceny tego, jak przedsiębiorstwo społeczne może oddolnie uzupełniać braki wynikające ze słabości ładu społecznej gospodarki rynkowej w Polsce. Syntezę koncepcji PS i SGR w ujęciu matrycy instytucjonalnej autor opisał w rozdziale publikacji: *Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym w XXI wieku* pod tytułem *Metodologia teorii ładu społeczno-gospodarczego w zarządzaniu przedsiębiorstwem społecznym*², a poniższe opracowanie stanowić ma rozwinięcie problemu badawczego uzupełnionego o empiryczne dane o działalności PS³. Motywacją publikacji są zatem badania

---

¹ Tomasz Gardziński – magister, Uczelnia Łazarskiego, doktorant, menedżer ds. kluczowych klientów w ERIF Biuro Informacji Gospodarczej S.A., e-mail: tomasz.gardzinski@lazarski.pl, ORCID 0000-0001-8491-187X.

² T. Gardziński, *Metodologia teorii ładu społeczno-gospodarczego w zarządzaniu przedsiębiorstwem społecznym*, [w:] M. Dahl, E. Florczak (red.), *Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym w XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2021, s. 97–153.

³ *Ibidem*, s. 99.

własne przeprowadzone na potrzeby dysertacji doktorskiej o przedsiębiorstwach społecznych w ładzie SGR i ich pozytywnym wpływie na występujące kryzysy.

Niniejsze opracowanie jest także kontynuacją rozważań zawartych w rozdziale *Przedsiębiorstwo społeczne w walce z wpływem COVID-19 na ład gospodarczy* z książki pt. *Europa w czasie pandemii COVID-19* wydanej w Oficynie Wydawniczej Uczelni Łazarskiego⁴. W publikacji autor zbadał wpływ koronawirusa na ład gospodarczy metodą wskaźnikową ordoliberalnych wyznaczników zasad SGR, dowodząc jednocześnie na podstawie danych z GUS, że przedsiębiorczość społeczna może stanowić jego optymalne uzupełnienie w minimalizacji skutków pandemii. W niniejszym opracowaniu zaś dowodzi tego również na podstawie badań własnych.

1. MODEL BADAWCZY JAKO ZARZĄDCZA SIATKA DECYZYJNA PS I ORDOLIBERALNEGO ŁADU SGR

Zbadanie problemu podjętego w tym opracowaniu stanowi część większej całości – badań do dysertacji autora, który przyjął w niej główną hipotezę: PS w ładzie SGR może minimalizować skutki kryzysów. Przeprowadzone przez autora badanie PS nieoczekiwanie przypadło na okres pandemii, co sprawiło, że jej skutków dla rzeczywistości nie sposób było pominąć. Pandemia stanowi natomiast główny problem nie dysertacji, lecz niniejszego artykułu. Dlatego kwestię postawioną na wstępie zbadano pomocniczo, poprzez użyty w dysertacji interdyscyplinarny model badawczy będący syntezą obu koncepcji SGR i PS. Prospołeczne koncepcje łączą wymiar makroekonomiczny z wymiarem mikroekonomicznym, w którym PS może niwelować kryzysy, w tym pandemię. Osiągnięcie tego społecznego celu w obu wymiarach uwarunkowane jest odpowiednimi decyzjami zarządczymi opartymi na określonych wartościach społecznych.

Model badawczy decyzyjnej siatki zarządczej⁵ powstał w wyniku inspiracji dorobkiem polskiego ekonomisty P. Sulmickiego⁶. W siatce dochodzi do sprzężeń, to znaczy przepływów międzygałęziowych pomiędzy podmiotami ładu

⁴ T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne w walce z wpływem COVID-19 na ład gospodarczy*, [w:] A. Chojan, M. Dahl, E. Florczak (red.), *Europa w czasie pandemii COVID-19*, Elipsa, Warszawa 2021, s. 246–307.

⁵ Szerszy opis modelu badawczego decyzyjnej siatki zarządczej [w:] T. Gardziński, *Metodologia...*, *op. cit.*, s. 97–153.

⁶ P. Sulmicki, *Planowanie i zarządzanie gospodarcze*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1978, s. 370.

instytucjonalnego: państwem, samorządem, przedsiębiorstwem rynkowym⁷ i społecznym. Interdyscyplinarna siatka decyzyjna jest matrycą instytucjonalną. Autor przyjmuje w warstwie teoretyczno-metodologicznej syntezę teorii ładu gospodarczego z ekonomią instytucjonalną i uwzględniającą komplementarność ordoliberalnego ładu gospodarczego W. Euckena z łaudem społecznej gospodarki rynkowej L. Erharda⁸, a także udowodnionej przez polskich badaczy⁹ hipotezy o sprzężeniu zwrotnym pomiędzy łaudem stanowionym i spontanicznym w ujęciu F.A. von Hayeka. Siatka wraz z wyznacznikami zawiera wszystkie ordoliberalne zasady społecznej gospodarki rynkowej¹⁰, tj. konstytuujące: (1) ceny pełnią funkcję wskaźnika rzadkości dóbr i zasobów, (2) stabilna polityka walutowa, (3) rynek otwarty na „wejścia” i „wyjścia” podmiotów gospodarczych, (4) własność prywatna środków produkcji, (5) swoboda zawierania umów, (6) odpowiedzialność materialna za wyniki prowadzonej działalności, (7) stabilność polityki gospodarczej, (8) spójność zasad rozumiana jako ich współzależność; oraz zasady regulujące¹¹: (1) kontrola monopolii celem zapewnienia porządku konkurencji, (2) polityka dochodowa uwzględniająca redystrybucję dochodu, gdy powstają rażące różnice pomiędzy podmiotami gospodarczymi, (3) rachunek gospodarczy, w którym uwzględnia się efekty zewnętrzne przedsiębiorstw przerzucane często na społeczeństwo, (4) przeciwdziałanie anormalnym zachowaniom po stronie podaży.

Badanie modelu na poziomie szczegółowości przeprowadza się przez redukcję metodą izolującej abstrakcji, tj. dla współzależnych subładów typu idealnego (np. usługi, przemysł, rolnictwo) w określonym miejscu zarządczej siatki decyzyjnej

⁷ Na potrzeby badania kwestii prospołecznych w modelu autor umiejscawia tylko przedsiębiorstwa społeczne oraz nie uwzględnia gospodarstw domowych i jednostek ludzkich, co nie oznacza niemożliwości rozbudowania modelu, w tym do skali międzynarodowej organizacji, takiej jak UE.

⁸ Hipotezę o komplementarności ładów potwierdził P. Pysz, *Komplementarność i synteza koncepcji polityki gospodarczej Waltera Euckena i Ludwiga Erharda*, [w:] E. Mączyńska, P. Pysz, *Idee ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2010. Niemniej jednak w literaturze pojawia się za daleko idąca teza o W. Euckenie jako teoretyku i L. Erhardzie jako realizatorze SGR. Może jako skrót myślowy wydaje się to dopuszczalne, lecz w rzeczywistości, jak potwierdza H.F. Wünsche, Erhard pozostawał w luźnym związku z ordoliberalną szkołą myślenia skupioną wokół W. Euckena.

⁹ Hipotezę o istnieniu sprzężenia zwrotnego pomiędzy łaudem stanowionym i spontanicznym potwierdzają: P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński (red.), *Spontaniczne i stanowione elementy ładu gospodarczego w procesie transformacji – dryf ładu czy jego doskonalenie?*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 14, 66.

¹⁰ E. Mączyńska, P. Pysz, *Spoleczna Gospodarka Rynkowa. Idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2003, s. 73–103.

¹¹ W. Eucken, *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005, s. 295–330.

interpretacja w sensie logicznym odbywa się na bazie „euckenowskiego” podejścia morfologicznego, czyli opiera na badaniu wyizolowanego fragmentu rzeczywistości społeczno-gospodarczej¹². **W badaniu służącemu rozwiązaniu postawionego tu na wstępie problemu badawczego autor ograniczył się do miejsca w siatce, w którym występuje tylko przedsiębiorstwo społeczne, z uwzględnieniem sytuacji społeczno-gospodarczej i zdrowotnej.** W wyniku tej operacji łączy indywidualizm metodologiczny z holizmem metodologicznym, co w opinii P. Pysza umożliwiła teoria ładu gospodarczego:

Indywidualizm metodologiczny okazuje się dostosowany do analizy horyzontalnych interakcji pomiędzy podmiotami rynkowymi realizującymi w procesie wymiany indywidualne interesy. Z kolei stosowanie holizmu metodologicznego staje się niezbędne w rozważaniach odnoszących się do istniejących i/lub pożądaných reguł gry gospodarczej składających się w ich całości na ład gospodarczy¹³.

Z tej perspektywy przedsiębiorstwo społeczne zostaje usytuowane w ładzie społecznej gospodarki rynkowej.

Rysunek 1.
Siatka decyzyjna – model badawczy PS i ordoliberalnego ładu SGR

Źródło: opracowanie własne.

¹² T. Gardziński, *Metodologia...*, op. cit., s. 99.

¹³ P. Pysz, *Neoliberalizm/keynesizm versus ordoliberalizm a światowy ład gospodarczy*, referat wygłoszony na Konferencji: PAN-RAS, Moskwa, 25–30.06.2012, s. 14.

Tabela 1.
Model badawczy zarządczej siatki decyzyjnej PS i ordoliberalnego ładu SGR

SPOŁECZNA GOSPODARKA RYNKOWA						
ZARZĄDZANIE – SKUTKIEM DECYZJI						
RODZAJ ŁADU	Podmioty ładu instytucjonalnego	PLANOWANIE	STEROWANIE	ZASILANIE	ORGANIZOWANIE	RODZAJ PORZĄDKU
						POLITYKA KOOPERACJI (Przedsiębiorstwo „społeczne”)
ŁĄD SPONTANICZNY (Zachowania podmiotów gospodarczych)	PRZEDSIĘBIORSTWO SPOŁECZNE	Zarządzanie przez cele Planowanie strategiczne Planowanie taktyczne Planowanie operacyjne Planowanie długookresowe Planowanie krótkookresowe	<ul style="list-style-type: none"> – Polityka cenowa – Realizacja usług społecznych – Demokratyczne zarządzanie – Pienszasztwo pracy przed kapitałem – Partycypacja pracowników – Ograniczona dystrybucja – Zyskiw – Dystrybuowanie innowacji – Tworzenie miejsc pracy – Integracja społeczna i – Zawodowa lokalnej ludności 	<ul style="list-style-type: none"> – Polityka cenowa – Polityka pracy – Polityka podatkowa – Polityka pieniężna i walutowa – Polityka otwartości rynków – (Polityka eksportowa) – Polityka wobec własności prywatnej – Polityka zatrudnienia – Polityka społeczna – Ekonomia społeczna – Polityka socjalna – Polityka ekologiczna 	<ul style="list-style-type: none"> – Budżet zadaniowy i st – Fundusze europejskie 	POLITYKA PORZĄDKU
ŁĄD STANOWIONY (Tworzone prawo gospodarcze)	SAMORZĄD	<ul style="list-style-type: none"> – Planowanie strategiczne – Strategia rozwoju województwa – Strategia rozwoju powiatu – Strategia rozwoju gminy 	<ul style="list-style-type: none"> – Zadania własne – Zadania zlecone – Zadania powierzone 	<ul style="list-style-type: none"> – Zdola konkocyjne: – Sprzedaż produktów i usług – Kredyty – Poręczenia i gwarancje – Inwestycje kapitałowe – Źródła niekonkocyjne: – Fundusze samorządowe – Fundusze rządowe – Fundusze strukturalne – Fundusze UE – Źródła prywatne – fundacje – Integracja społeczna i – Biznes – sponsoring (kapitał ludzki i społeczny) 	<ul style="list-style-type: none"> – Polityka konkurencji – (Polityka antymonopolowa) – Stałość polityki gospodarczej – Polityka dochodowa – Polityka równowag (2, 1, 4 – Zasada regulująca) – Swoboda zawierania umów – Dialog społeczny – Promowanie – Odpowiedzialności gospodarczej 	POLITYKA KOOPERACJI (Przedsiębiorstwo „rynkowe”)
						POLITYKA KONKURENCJI (Przedsiębiorstwo „rynkowe”)
POLITYKA PORZĄDKU						

Źródło: opracowanie własne.

Badania zastane¹⁴ przedsiębiorstw społecznych w Polsce sprawiają trudności interpretacyjne z powodu braku przyjętej prawnie definicji PS. Ze względu na luki informacyjne w zakresie danych statystycznych powstał projekt „Zintegrowany System Monitorowania Sektora Ekonomii Społecznej” (ZSMSES), realizowany przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w partnerstwie z Głównym Urzędem Statystycznym. Głównym celem projektu było stworzenie do 2020 r. trwałego i kompleksowego systemu monitorowania ekonomii społecznej, co w praktyce jeszcze trwa, a GUS w ramach projektu¹⁵ publikuje wyniki badań w postaci streszczenia raportu: *Rachunek satelitarny gospodarki społecznej dla Polski za 2018 r.* Jak wynika z raportu, Polska jest drugim krajem po Słowenii w EU, którego urząd statystyczny zrealizował ten rachunek satelitarny w ramach projektu Eurostat. W 2018 r. w Polsce łączna wartość produkcji globalnej (rynkowej i nierynkowej) wygenerowana przez gospodarkę społeczną wyniosła 62,3 mld zł, czyli 2,94% w relacji do PKB. Produkcja globalna gospodarki społecznej była wyższa niż produkcja globalna w całej gospodarce narodowej w ramach sekcji górnictwo i wydobywanie o 4,8 mld zł¹⁶. GUS prowadzi również bazę danych statystycznych w obszarze tematycznym „Gospodarka społeczna, wolontariat”. W zakresie danych dotyczących wpływu pandemii opublikował informację sygnałną *Organizacje non-profit w czasie epidemii COVID-19 (marzec – sierpień 2020)*, którą autor przybliżył w artykule *Przedsiębiorczość społeczna w pandemicznym ładzie gospodarczym*¹⁷. *Aktualne dane o wpływie pandemii na podmioty ekonomii społecznej (dalej: PES) GUS publikuje w informacji sygnałnej: Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2020 r. – wyniki wstępne*, z której dowiadujemy się, że

¹⁴ W związku z ograniczeniem ilościowym opracowania autor zawiąza opis badań zastanych do tych, które bezpośrednio dotyczą wpływu pandemii na przedsiębiorczość społeczną, pomijając badania i publikacje bez ujęcia COVID-19 w pozycjach zwartych, jak np. ostatnie: M. Halszka-Kurleto, *Model przedsiębiorstwa społecznego*, Difin, Warszawa 2016, s. 185–268; J. Brdulak, E. Florczak, *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016, s. 84–148; i prace wielu innych autorów z tego środowiska.

¹⁵ W ramach projektu ZSMSES opublikowano również wyniki badań w formie notatek: *Działalność jednostek samorządu terytorialnego związana z rozwojem ekonomii społecznej i realizacja budżetów obywatelskich w 2019 r.*, *Organizacje non Profit jako podmioty ekonomii społecznej w 2017 r.*, *Spółdzielnie jako podmioty ekonomii społecznej w 2019 roku*.

¹⁶ GUS, *Rachunek satelitarny gospodarki społecznej dla Polski za 2018 r.*, Warszawa 2021, s. 3, <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmSES/wyniki-badan/rachunek-satelitarny-gospodarki-spoecznej-dla-polski-za-2018-r/> (dostęp: 6.02.2022).

¹⁷ T. Gardziński, *Przedsiębiorczość społeczna w pandemicznym ładzie gospodarki rynkowej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2021, nr 60(3), s. 56–69.

w 2020 r. działało 95,2 tys. organizacji non-profit, a dysponowały one 150,3 tys. pełnoetatowych miejsc pracy, stanowiącymi 1,4% przeciętnego zatrudnienia w gospodarce narodowej, pracę społeczną dla tych organizacji wykonywało 2,6 mln osób. Łączna suma przychodów organizacji non-profit w 2020 r. wyniosła 34,4 mld zł. Organizacje dodatkowymi działaniami w związku z epidemią COVID-19 objęły 5 mln osób oraz przekazały wsparcie finansowe i rzeczowe o wartości 850 mln zł, a epidemia COVID-19 wpłynęła na działalność 74,9% organizacji non-profit¹⁸.

Najbardziej kompleksowe pozarządowe badania dotyczące wpływu pandemii na przedsiębiorczość społeczną przeprowadziło Stowarzyszenie Klon/Jawor. W trzech publikacjach autorstwa B. Charyckiej oraz M. Gumkowskiej umieszczono najważniejsze fakty. Były to: raport *2020. Organizacje pozarządowe wobec pandemii. Raport z badań*¹⁹, *Praca w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*²⁰ oraz *Rok w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*²¹.

Warta uwagi jest również publikacja *Przedsiębiorstwo społeczne a kryzys wywołany epidemią wirusa SARS-CoV-2* opisująca badanie ogólnopolskie zrealizowane przez sieć 37 Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej²². Badanie wpływu epidemii na PS przeprowadził również Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS) w Krakowie i opisano je w publikacji pt. *Sytuacja małopolskich przedsiębiorstw społecznych w okresie pandemii. Listopad 2020 r.*²³, przedstawiając główne wnioski z badania. Podobne badanie przeprowadził Wielkopolski Ośrodek Ekonomii Społecznej (WOES). Zrealizowało je Stowarzyszenie na rzecz Spółdzielni Socjalnych w okresie 19–20 marca 2020 r. Wyniki

¹⁸ GUS, *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2020 r. – wyniki wstępne*, 2021, s. 1–4, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoleczna-wolontariat/gospodarka-spoleczna-trzeci-sektor/dzialalnosc-stowarzyszen-i-podobnych-organizacji-spolecznych-fundacji-spolecznych-podmiotow-wyznaniowych-oraz-samorzadu-gospodarczego-i-zawodowego-w-2020-r-wyniki-wstepne,3,9.html> (dostęp: 6.02.2022).

¹⁹ B. Charycka, M. Gumkowska, *2020. Organizacje pozarządowe wobec pandemii. Raport z badań*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2020, s. 6–7.

²⁰ Eaedem, *Praca w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2021, s. 6–7.

²¹ Eaedem, *Rok w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2021, s. 6–7.

²² aKS[eS] Sieć 37 Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej Wysokiej Jakości w okresie od 7–10 kwietnia, *Przedsiębiorstwo społeczne a kryzys wywołany epidemią wirusa SARS-CoV-2, badanie ogólnopolskie*, 2020, s. 1–14.

²³ M. Bohdziewicz-Lulewicz, *Sytuacja małopolskich przedsiębiorstw społecznych w okresie pandemii. Listopad 2020 r.*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2020, s. 2–3.

opublikowano w raporcie *Badanie w kontekście kryzysu przedsiębiorstw społecznych, wywołanego epidemią wirusa SARS-CoV-2*²⁴.

W zakresie pomocy finansowej PS w czasie pandemii Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (MFiPR) publikuje badanie ewaluacyjne współfinansowane przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego pt.: *Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych*²⁵. W tym opracowaniu, ze względu na przyjęcie założeń o interwencji w sferze ekonomii społecznej po 2020 r., w podrozdziale *Instrumenty wsparcia sektora ekonomii społecznej w związku z pandemią COVID-19* przyjęte zostały niemal wszystkie rekomendacje z badania przeprowadzonego w Wielkopolsce i opisanego powyżej.

Najważniejszymi badaniami przeprowadzonymi przez państwo państwa są: *Badanie kondycji, przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, w kontekście skutków pandemii COVID-19*, obejmujące dwie części zawierające streszczenie wniosków: jedną z badaniem jakościowym,²⁶ drugą z badaniem ilościowym²⁷. Oba badania zostały przeprowadzone na zlecenie Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej (DES) Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej (MRiPS), a wykonane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS).

2. PRZEDMIOT I CELE BADANIA

Przedmiotem badania jest działalność przedsiębiorstw społecznych w czasie pandemii, które autor rozumie za J. Brdulakiem i E. Florczak na szerszy, amerykański sposób, tj. jako przedsiębiorstwa kierujące się **kryterium koncentrowania zysku na celach społecznych i mające zarazem dowolną formę instytucjonalno-prawną. Przedsiębiorstwo społeczne określa się też jako przedsiębiorstwo realizujące cele społeczne**²⁸ w ramach właściwej mu części zysku – znaczącej ze względu na reali-

²⁴ Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych, *Badanie w kontekście kryzysu przedsiębiorstw społecznych wywołanego epidemią wirusa SARS-CoV-2*, Konin 2020, s. 1–16.

²⁵ M. Gajewski, *Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Serock 2020, s. 117–119.

²⁶ A. Sowa-Kofta, J. Wróblewski, *Badanie kondycji, przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, w kontekście skutków pandemii COVID-19. Analiza, część I*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2021, s. 4–7.

²⁷ *Ibidem*, cz. II, s. 3–4.

²⁸ Cele społeczne sprowadzone do pięciu grup celów: (1) ekonomiczne (umożliwiające funkcjonowanie w warunkach rynkowych); (2) ludzkie (ilościowe, jakościowe); (3) środowiskowe; (4) postęp naukowo–technologiczny; (5) prawno-ustrojowo–międzynarodowe.

zowany cel²⁹. Z kolei w definicji europejskiej sieci badawczej EMES³⁰ (European Research Network) za przedsiębiorstwo społeczne uznaje się działalność o głównie społecznych celach, której zyski w założeniu są reinwestowane w te cele lub we wspólnotę, a nie zwiększane na korzyść udziałowców czy też właścicieli³¹. Określają je **kryteria ekonomiczne**: (1) stała działalność zorientowana na produkcję dóbr i/lub sprzedaży usług, (2) wyraźny stopień autonomii działania, (3) ponoszenie znacznego ryzyka ekonomicznego w prowadzeniu działalności, (4) zatrudnianie minimalnej liczby personelu płatnego; oraz **kryteria społeczne**: (1) cel przedsiębiorstwa społecznego to wsparcie i rozwój lokalnej społeczności, (2) ma ono lokalny charakter, (3) cechują je: demokratyczne zarządzanie, (4) partycypacyjny charakter, (5) ograniczona dystrybucja zysków³².

Obecnie w Polsce brak prawnie wiążącej definicji ekonomii społecznej, przedsiębiorstwa społecznego czy podmiotu ekonomii społecznej. Ujęto natomiast ich definicje w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES)³³ – rządowym programie rozwoju w rozumieniu ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2014 r., poz. 1649). W 2019 r. Rada Ministrów przyjęła dokument pn. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku, *Ekonomia Solidarności Społecznej (KPRES do 2023)*, który stanowi aktualizację wcześniej obowiązującego programu. Ponieważ autor wykorzystał dane z bazy przedsiębiorstw społecznych publikowanej przez Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej³⁴, przyjmuje na potrzeby badania definicję Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej: status PS mogą uzyskać organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne i podmioty kościelne spełniające określone warunki dotyczące m.in. przeznaczania całości zysków na działalność społeczną lub reintegrację społeczną i zawodową pracowników, zatrudniające co najmniej 30% pracowników z grup zagrożonych wyklucze-

²⁹ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne elementem współczesnego ładu gospodarki kapitalistycznej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2020, nr 55(2), s. 34.

³⁰ EMES powstała w 1996 r., gdy zrealizowano projekt badawczy „Powstanie przedsiębiorstw społecznych w Europie”. W 2002 r. zarejestrowana została jako organizacja pozarządowa, która zrzesza uczelnie i centra badawcze (zob. <https://emes.net/>).

³¹ T. Gardziński, A. Łabenda, *Spółdzielnia socjalna jako dynamicznie powstające przedsiębiorstwo społeczne*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 2(69), s. 18.

³² J. Defourny, *Od trzeciego sektora do przedsiębiorstwa społecznego*, [w:] J.J. Wygnański (red.), *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, FISE, Warszawa 2008, s. 80–81.

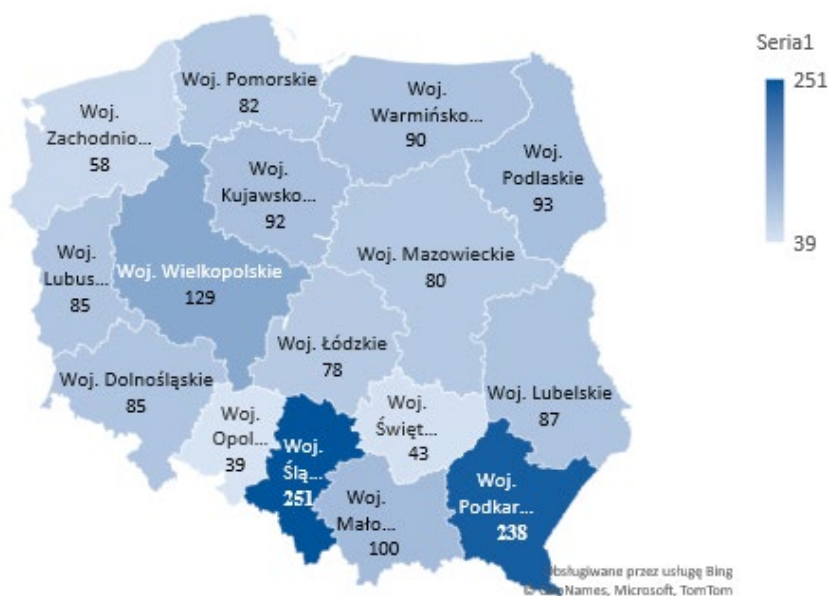
³³ Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej*, Warszawa 2021, s. 15, <https://www.gov.pl/web/rodzina/projekt-uchwaly-rady-ministrow-zmieniajacej-uchwale-w-sprawie-przyjecia-programu-pod-nazwa-krajowy-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej-do-2023-roku-ekonomia-solidarnosci-spoecznej> (dostęp: 13.02.2022)

³⁴ <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl/> (dostęp 13.02.2022)

niem i zarządzane w sposób partycypacyjny³⁵. Aby uzyskać taki status, należy również spełnić wytyczne w postaci realizacji projektów z zakresu włączenia społecznego i walki z ubóstwem ze środków EFS oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Szczegółowe kryteria otrzymania statusu PS, których warunkiem jest dostanie finansowego wsparcia OWES, zawarte są w KPRES i jego aktualnym projekcie do 2030 r.³⁶

Przedmiotem badania przeprowadzonego w dniach od 22 stycznia 2021 r. do 29 października 2021 r. było 379 podmiotów z 1630 przedsiębiorstw społecznych występujących w bazie, które widzimy na rysunku 2 w podziale ilościowym na województwa. W tym okresie najwięcej PS było w województwie śląskim – 251, oraz w podkarpackim – 238, najmniej zaś – 39 – w województwie opolskim. Należy zauważyć, że ta

Rysunek 2.
Liczba PS na mapie Polski na dzień 22 lipca 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy przedsiębiorstw społecznych DES.

³⁵ Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej w Ministerstwie Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, *Ekonomia społeczna i solidarna, czyli po pierwsze człowiek*, <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Ekonomia,Spoleczna,i,Solidarna,4016.html> (dostęp: 10.05.2021).

³⁶ <https://www.gov.pl/web/rodzina/projekt-uchwaly-rady-ministrow-zmieniajacej-uchwale-w-sprawie-przyjecia-programu-pod-nazwa-krajowy-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej-do-2023-roku-ekonomia-solidarnosci-spoecznej> (dostęp 13.02.2022).

baza PS ma pewną wadę: podmioty są wykreślane z listy po upływie czasu, na który przyznano im status, co nie oznacza, że zaprzestają działalności. Jedynie nie poddają się ponownej weryfikacji, czyli z jakichś względów nie są zainteresowane przedłużaniem statusu PS. Przykładowo spośród podmiotów, które uzyskały status w 2017 r., utraciło go już 67%, a z tych, które uzyskały status w 2018 r., utraciło go 54%³⁷. Niestety w Polsce nie ma innej klasyfikacji PS, zaś obecna wymaga z powyższych względów zdecydowanie dopracowania.

Wykres 1.
Formy prawne PS (stan na dzień 22 lipca 2021 r.)

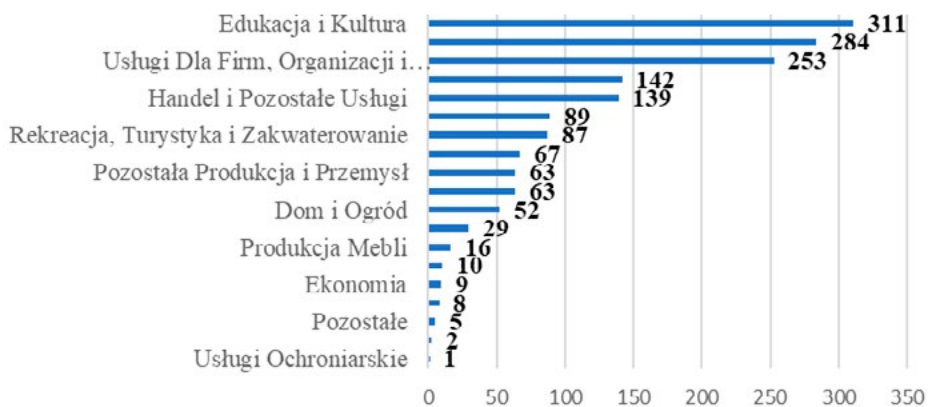
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy przedsiębiorstw społecznych DES.

Jak natomiast zauważymy na wykresie nr 1, wśród wszystkich PS dominują cztery formy prawne. Z nich najbardziej popularna jest spółdzielnia socjalna, istnieje 641 takich podmiotów. Następnie mamy fundację – 420 podmiotów, spółkę non-profit (spółkę z o.o.) – 403 podmioty, oraz 159 stowarzyszeń. Pozostałe pięć form prawnych ma marginalne znaczenie, ponieważ jest ich od 1 do 2. Jeśli chodzi o podział PS na branże, jak widać na wykresie 2, najwięcej, bo 311 podmiotów, działa w branży edukacja i kultura, a następnie w gastronomii, z wynikiem 284, oraz usługach dla firm, organizacji i administracji publicznej – 253. Gdybyśmy wyselekcjonowali wszystkie branże usługowe, wynik dla nich byłby jednak najwyższy: 404 podmioty. Natomiast wszystkich firm produkcyjnych jest 87.

³⁷ M. Gajewski, *op. cit.*, s. 35.

Wykres 2.

Liczba PS działających w poszczególnych branżach (na dzień 22 lipca 2021 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy przedsiębiorstw społecznych DES.

Celem badania³⁸ jest wykazanie dzięki kwestionariuszowi ankietowemu, że działalność przedsiębiorstwa społecznego usytuowanego w ładzie społecznej gospodarki rynkowej może niwelować skutki kryzysów gospodarczych, w tym skutki pandemii, jeśli podejmuje ono dodatkowe działania na rzecz odbiorców w związku z pandemią. Zadane pytania badawcze służą ocenie tego, w jaki sposób pandemia COVID-19 wpłynęła na samą działalność przedsiębiorstw społecznych i ich kondycję.

3. OPIS METOD BADAWCZYCH

Przeprowadzone ogólnopolskie badanie wymaga pewnego zastrzeżenia: autor miał świadomość, że badanie może nie obejmować wszystkich PS działających w rzeczywistości gospodarczej, ponieważ nie ma ich na liście bądź były na niej, ale nie powróciły z powodu braku zainteresowania ponowną weryfikacją. Pomimo tej słabości cele badawcze oraz weryfikacja hipotezy uzasadniają dobór próby badawczej oraz przyjęcie definicji i bazy PS stworzonej przez DES i MRiPS. W badaniu wykorzystano metody ilościowe i jakościowe. Ze względu na ograniczenia niniejszego opracowania autor zawęził prezentację wyników do najważniejszych rezultatów badania ilościowego.

³⁸ Cel całego badania jest znacznie szerszy od celu artykułu, jakim jest weryfikacja postawionej na wstępie hipotezy. Niewykluczone jest zatem powstanie kolejnej części prezentacji wyników badania.

Ogólnopolskie badanie ilościowe zostało przeprowadzone metodą CAWI³⁹ za pomocą indywidualnego zaproszenia mailowego do wypełnienia ankiety online wspomaganej metodą CATI⁴⁰ według scenariusza skryptu rozmowy, czyli tzw. *mixed mode*⁴¹. Zastosowano również metodę *ponaglającą Dilmana*⁴². W celu uniknięcia nieprawidłowo wypełnionych kwestionariuszy przeprowadzono wstępne badanie pilotażowe, które pozwoliło na weryfikację, korektę i uzupełnienie pytań zamieszczonych w ankiecie. Badanie miało wieloetapowy charakter: od analizy danych zastanych, po *desk research* umożliwiający przygotowanie ankiety badawczej w taki sposób, aby zweryfikować postawioną hipotezę badawczą.

4. WPŁYW COVID-19 NA PS

Jak wynika z wykresu 3, działania 46% badanych PS w związku z pandemią zostały zdecydowanie ograniczone lub zawieszona, a 54% – wszystkie lub niemal wszystkie były nadal prowadzone. O 18% można powiedzieć, że działalność została zawieszona. Warto porównać to do badania Stowarzyszenia Klon/Jawor, w którym okazało się, że 33% organizacji zawiesiło wszystkie dotychczasowe działania⁴³. Ta zauważalna różnica wynika z szerszego zasięgu badania Klon/Jawor, które objęło wszystkie NGO. Z kolei dla porównania, jak wynika z badania ROPS w Krakowie, 85% badanych PS musiało wstrzymać lub ograniczyć działalność⁴⁴. Natomiast jak wynika z tabeli 2, niemal tyle samo podmiotów podtrzymało ciągłość działań w całości lub częściowo.

³⁹ Computer Assisted Web Interview, metoda zbierania danych wśród respondentów za pomocą kwestionariusza online.

⁴⁰ Computer Assisted Telephone Interviewing, metoda zbierania danych wśród respondentów za pomocą wywiadu telefonicznego.

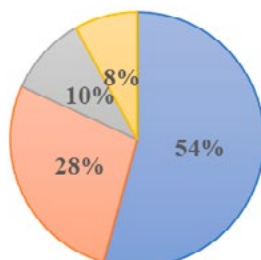
⁴¹ *Mixed-mode* – stosowanie w jednym badaniu więcej niż jednej metody zbierania danych wśród respondentów.

⁴² Stosując procedurę pomagającą Dilmana, poprzez przykładowe wywiady telefoniczne czy wysyłanie ponaglających, kolejnych maili, można osiągnąć średni wzrost liczby ankiet w granicach 74% (M. Halszka-Kurleto, *op. cit.*, s. 196).

⁴³ B. Charycka, M. Gumkowska, 2020. *Organizacje...*, *op. cit.*, s. 7.

⁴⁴ M. Bohdziewicz-Lulewicz, *op. cit.*, s. 2.

Wykres 3.
Działania PS w związku z wpływem COVID-19

- a) wszystkie lub niemal wszystkie działania jako przedsiębiorstwa społeczne są nadal prowadzone
- b) część działań jest zawieszona, ale większość jest nadal prowadzona
- c) większość działań jest zawieszona

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Tabela 2.
Kontynuacja działań PS prowadzonych jeszcze przed pandemią

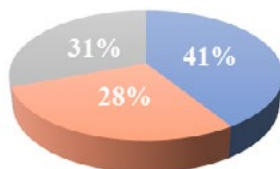
Miała miejsce ciągłość działań	40%
Nastąpiła częściowa realizacja podjętych działań przed pandemią	39%
Z powodu pandemii brakowało możliwości kontynuacji podjętych działań	10%
Nasza działalność wystartowała w trakcie pandemii	11%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Odnosząc te wyniki do badania Klon/Jawor, według którego 41% PS zawiesiło większość działań przed pandemią⁴⁵, również dostrzega się dużą różnicę. Oprócz szerszego zasięgu badania Klon/Jawor, może wiązać się to z relatywnie lepszą kondycją finansową podmiotów znajdujących się na liście w bazie PS.

⁴⁵ B. Charycka, M. Gumkowska, *Rok w pandemii...*, *op. cit.*, s. 6.

Wykres 4.
Ogólna sytuacja PS w związku z pandemią.

■ a) pogorszyła się ■ b) pozostała bez zmian ■ c) pandemia skłoniła do zmian

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

41% respondentów uważa, że ogólna sytuacja PS w związku z pandemią się pogorszyła. Tymczasem według badania zleconego przez MRiPS oraz DES na tej samej bazie danych zdaniem 32,9% respondentów pandemia wpłynęła na tę sytuację zdecydowanie negatywnie, a zdaniem 44,4% raczej negatywnie⁴⁶. Natomiast wedle badania 37 OWES aż 74% podmiotów odczuwa negatywne skutki epidemii⁴⁷. Z kolei, jak podaje badanie WOES, 95% badanych PS wskazywało, że spodziewa się lub już doświadcza negatywnych skutków epidemii. W badaniu Klon/Jawor zaś 61% respondentów ocenia, że pandemia pogorszyła ich sytuację⁴⁸. Rozbieżności w wynikach należy przypisywać różnicom w zasięgu badania i doboru próby, definiowania PS czy też konstruowaniu zadanego pytania. Niemniej jednak nie ulega wątpliwościom, że wedle przytaczanych badań sytuacja PS w związku z COVID-19 pogorszyła się.

5. WPŁYW PS NA MINIMALIZACJĘ NEGATYWNYCH SKUTKÓW PANDEMII

W badaniu własnym autor dowieść, czy przedsiębiorstwa społeczne podejmowały dodatkowe działania na rzecz odbiorców w związku z pandemią: 193 PS, czyli 56%, odpowiedziało, że tak, natomiast 152 PS, czyli 44%, że nie (jak widać na wykresie 5). Oznacza to, że PS usytuowane w modelu badawczym w ładzie spontanicznym spełniają swoją społeczną misję, działając na rzecz

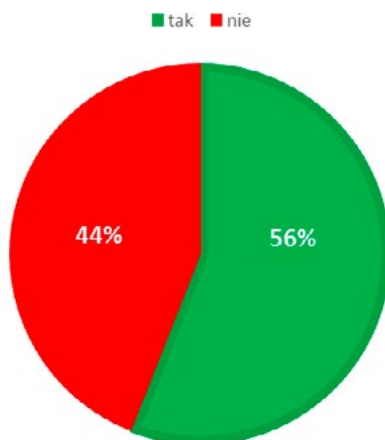
⁴⁶ A. Sowa-Kofta, J. Wróblewski, *op. cit.*, cz. II, s. 14.

⁴⁷ aKS[eS], *op. cit.*, s. 12.

⁴⁸ B. Charycka, M. Gumkowska, *Rok w pandemii...*, *op. cit.*, s. 6.

Wykres 5.

Odsetek PS, które podjęły dodatkowe działania na rzecz odbiorców w pandemii

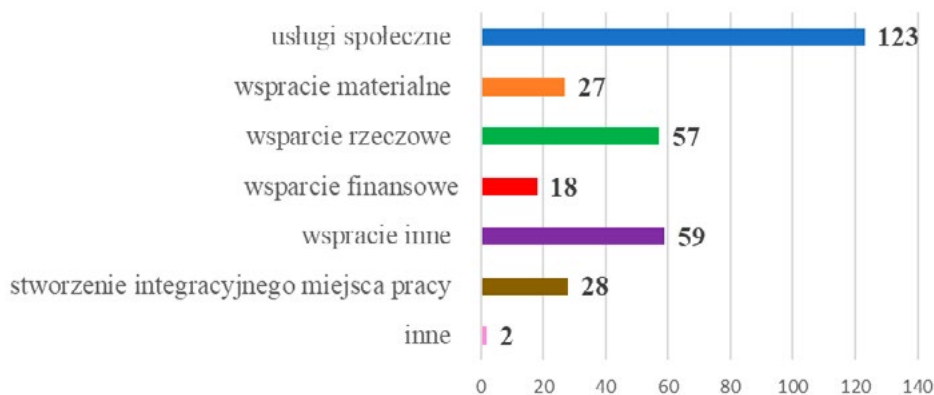

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Minimalizowania kryzysu, jakim jest pandemia. Takich przedsiębiorstw jest ponad połowa, ale należy to interpretować w kategoriach „aż”, a nie „tylko”, jeśli weźmiemy pod uwagę niedoskonałości ministerialnej listy PS, o których była mowa wcześniej, oraz fakt, że organizacji pozarządowych jest w Polsce ponad 95 tys. i wśród nich może być o wiele więcej PS.

Wykres 6.

Rodzaj wsparcia, jakiego PS udzieliły odbiorcom

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Potwierdza to również, że PS, dostarczając wsparcia potrzebuującym w czasie pandemii, mogą wspomagać zainfekowany przez COVID-19 ład gospodarczy w Polsce. Do oceny minimalizacji negatywnych skutków pandemii autor nie może dołączyć danych o wartości wsparcia finansowego i rzeczowego, ponieważ znacząca większość PS odmówiła odpowiedzi na to pytanie. Rodzaje wsparcia, jakiego PS udzieliły odbiorcom, pokazuje wykres 6: najwięcej podmiotów, bo 123, realizowało usługi społeczne. W publicystyce używa się często określenia, że współczesny się świat wykoleił lub dosłownie wyskoczył z szyn i ładu społeczno-ekonomicznego⁴⁹. PS wspomagają ład w tym kryzysie, gdyż jak się okazuje, zanim podmiot gospodarczy lub obywatel zwróci się o pomoc do państwa (np. w czasie pandemii o skorzystanie z tarczy kryzysowej lub innego instrumentu), może wcześniej w ramach samopomocy poprawić swoją sytuację. W myśl SGR i zasady subsydiarności, dopiero gdy wyczerpane zostaną wszystkie możliwości samopomocy, obywatele powinni otrzymać pomoc ze strony państwa⁵⁰. Oznacza to w praktyce, że koncepcje PS i SGR są komplementarne. Cele społecznej gospodarki rynkowej oparte na wolności, odpowiedzialności, zasadzie sprawiedliwości społecznej, godności ludzkiej, zasadzie konkurencji i silnego państwa prawa w znacznym stopniu odnoszą się do funkcji przedsiębiorstw społecznych działających również poza klasycznym ładem społecznej gospodarki rynkowej⁵¹. Jeżeli zatem PS wspiera ład SGR, państwo powinno zdecydowanie bardziej wspierać również PS i sektor ekonomii społecznej.

Wykres 7.
Odbiorcy dodatkowych działań PS

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

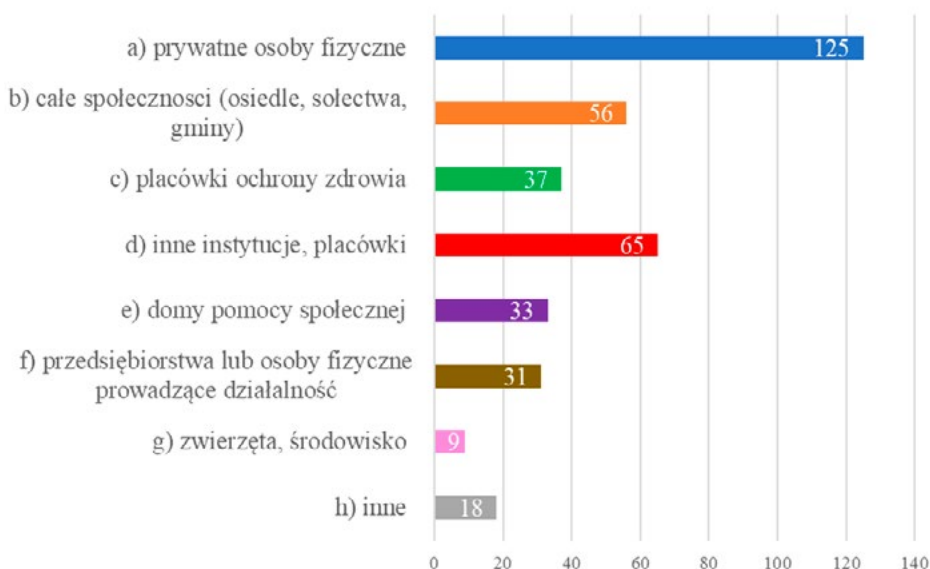
⁴⁹ E. Mączyńska, P. Pysz (red.), *Spoleczna gospodarka rynkowa w dobie pandemii i postpandemii*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Fundacja Konrada Adenauera, Warszawa 2021, s. 11.

⁵⁰ M. Dahl, *Niemiecki model Społecznej Gospodarki Rynkowej jako wzór dla polskich przemian systemowych po 1989 roku*, Elipsa, Warszawa 2015, s. 57.

⁵¹ E. Florczak, T. Gardziński, *Social enterprise in the order of social market economy*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2019, s. 140.

Jak widać na wykresie 7, PS wspierały różnych beneficjentów, co świadczy o tym, że zasada subsydiarności i samopomocy jest wcielana w życie. Najwięcej przy tym, bo 127 PS, czyli 66%, wspierało zarówno nowych, jak i dotychczasowych odbiorców. Oprócz tego 38 PS (20%) wspierało nowych odbiorców, co wydaje się logiczne w kontekście pandemii. 15% PS z kolei skupiło się na dotychczasowych odbiorcach.

Wykres 8.
Odbiorcy dodatkowych działań PS w podziale szczegółowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

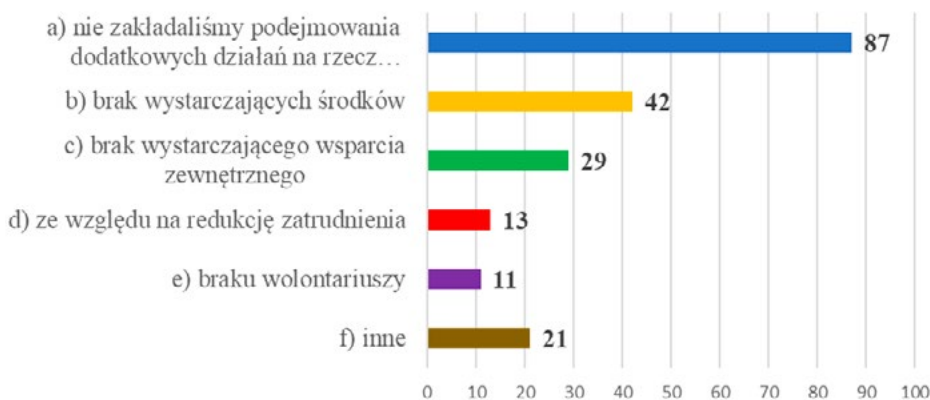
Przyjrzyjmy się, jakie podmioty i instytucje były odbiorcami przedsiębiorstw społecznych. Wykres 8 pokazuje, że były to prywatne osoby fizyczne, jaka zadeklarowało 125 PS. W następnej kolejności 65 PS świadczyło dodatkowe działania na rzecz innych instytucji czy placówek, a 56 PS wskazało wśród swoich odbiorców całe społeczności, czyli osiedla, sołectwa czy też gminy. Te rezultaty świadczą o tym, że mamy do czynienia z wyrównywaniem dysproporcji społecznych, a tym samym z pewnym urzeczywistnieniem zasady sprawiedliwości społecznej. W kontekście modelu badawczego, jakim jest decyzyjna siatka zarządcza, widać, że PS funkcjonujące w sferze mikro realizują makroekonomiczne cele SGR. PS i SGR co do zasady mają bowiem wspólne cele, w tym⁵²:

⁵² J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Prospołeczność w gospodarce jako czynnik zmian współczesnej ekonomii*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2021, t. 17, nr 1, s. 153–164.

- aspekt społeczny – bliski zarówno idei SGR, jak i PS, ze szczególnym uwzględnieniem podmiotowości człowieka,
- konkurencyjność – SGR funkcjonuje w ramach dążenia do konkurencji pełnej (efektywnej), dlatego tak istotne jest ujęcie również aspektu komercyjnego w przypadku PS, które aby utrzymać się na rynku, muszą maksymalizować zysk niezbędny do przetrwania,
- partnerstwo i współdecydowanie, w PS przejawiające się w demokratycznym zarządzaniu i kooperacji, a w SGR rozumiane jako prawdziwe partnerstwo w zakładzie pracy,
- problem nierówności społecznych jest w równym stopniu akcentowany w SGR i w PS,
- subsydiarność i pomocniczość to oś spajająca obie koncepcje SGR i PS⁵³.

Zastanawiające jest jednak, dlaczego pozostałe przedsiębiorstwa społeczne, czyli 44%, nie podejmowały dodatkowych działań na rzecz odbiorców w związku z pandemią. Na wykresie 9 widzimy, że zdecydowana większość, 87 podmiotów, w ogóle nie zakładała takich działań. Jako przyczyny podawano zaś brak wystarczających środków (42 PS) czy też wsparcia zewnętrznego (29 PS), a następnie kwestie zatrudnieniowe i inne. Co więcej, nie każde przedsiębiorstwo powinno zajmować się pandemią, ponieważ

Wykres 9. Powody braku podejmowania dodatkowych działań przez PS

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

⁵³ Trzeba przy tym pamiętać, że przedsiębiorstwo społeczne to podmiot „gospodarki społecznej”, którego nie należy utożsamiać ze społeczną gospodarką rynkową. Zob. eidem, *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, [w:] S. Partycki, R. Sobiecki (red.), *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s. 104.

ich działalność po prostu jest skoncentrowana na innych palących problemach społecznych. PS powstają najczęściej w obszarach, gdzie⁵⁴:

- stopa bezrobocia jest wyższa, a trwale bezrobotni nie mają szans na znalezienie pracy,
- wadliwe struktury gospodarki nie są w stanie modernizować się o własnych siłach,
- wadliwe struktury demograficzne wskazują na trudności na rynku pracy,
- rejestruje się degradację naturalnych i kulturowych funkcji zasobów regionu,
- słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna blokuje procesy rozwoju.

W związku z powyższym naturalne jest, że nie każde PS będzie podejmować dodatkowe działania na rzecz odbiorców w pandemii. Jak widać na wykresie 9, istnieje duża grupa PS, które tego nie uczyniły ze względu na brak wystarczających środków i zewnętrznego wsparcia oraz ze względu na redukcję zatrudnienia. To powinno zaalarmować państwo o pilnej potrzebie wsparcia PS w działaniach, które mogą zminimalizować skutki pandemii.

PODSUMOWANIE

Autor opracowania wykazał w badaniu, że sytuacja przedsiębiorstw społecznych w czasie pandemii w Polsce pogorszyła się, co deklarowało 41% badanych. Inne przeprowadzone w tym czasie badania potwierdzają to podobnymi, a nawet bardziej wyrazistymi wskaźnikami statystycznymi. Mimo to przedsiębiorstwa społeczne w Polsce mają wpływ na minimalizację skutków pandemii: 56% PS z bazy ministerialnej podjęło dodatkowe działania na rzecz odbiorców. Potwierdzają to⁵⁵ statystyki GUS, według których organizacje non-profit (95,2 tys.) dodatkowymi działaniami w związku z epidemią COVID-19 objęły 5 mln osób oraz przekazały wsparcie finansowe i rzeczowe o wartości 850 mln zł⁵⁶. Statystyka GUS objęła znacznie więcej podmiotów niż baza PS, czyli wszystkie organizacje pozarządowe. Niemniej jednak również potwierdza postawioną hipotezę, że przedsiębiorstwa społeczne mogą łagodzić skutki pandemii. Kwestią otwartą pozostaje, czy jest to znacząca w wymiarze makro czy też niewielka pomoc, jednakże warto pamiętać, że łączna suma przychodów organizacji non-profit

⁵⁴ E. Florczak, T. Gardziński, *Economic transformation through social market economy and social enterprise*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 3(70), s. 26.

⁵⁵ Podczas pilotażu badania autor opracowania zdecydował się na wycofanie pytania o wartość wsparcia finansowego i rzeczowego, ponieważ znacząca większość PS odmówiła odpowiedzi na to pytanie.

⁵⁶ GUS, *Działalność...*, op. cit., s. 1–4.

za 2020 r., jak podał GUS to 34,4 mld zł, co skłania do wniosku, że sektor ekonomii społecznej może nabierać znaczenia w ordoliberalnym ładzie⁵⁷ SGR, wciąż wprowadzanym, z różnym skutkiem, zgodnie z art. 20 polskiej konstytucji. Tym sposobem komercyjne, wspierane przez państwo przedsiębiorstwo społeczne stanowić może coraz istotniejszy czynnik uspołecznienia kapitału i poprawy jakości życia społeczno-gospodarczego. Nie tylko w czasie pandemii, gdyż jak zauważa G. Kołodko, gospodarka nigdy nie jest w stanie równowagi, nawet w najlepszych czasach⁵⁸. Tym samym skutki samopowielającej się akumulacji kapitału będą mogły stopniowo także ulegać uspołecznieniu⁵⁹.

BIBLIOGRAFIA

- aKS[eS] Sieć 37 Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej Wysokiej Jakości w okresie od 7–10 kwietnia, *Przedsiębiorstwo społeczne a kryzys wywołany epidemią wirusa SARS-CoV-2, badanie ogólnopolskie*, 2020.
- Bohdziewicz-Lulewicz M., *Sytuacja małopolskich przedsiębiorstw społecznych w okresie pandemii. Listopad 2020 r.*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2020.
- Brdulak J., Florczak E., *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016.
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Prospołeczność w gospodarce jako czynnik zmian współczesnej ekonomii*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2021, t. 17, nr 1.
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne elementem współczesnego ładu gospodarki kapitalistycznej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2020, nr 55(2).
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, [w:] S. Partycki, R. Sobiecki (red.), *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017.

⁵⁷ Nie należy mylić ładu gospodarczego z tzw. nowym ładem czy polskim ładem przywoływanym ostatnio w debacie publicznej. „Ład gospodarczy stanowią zatem stabilne formy i warunki ramowe przebiegu procesu gospodarowania, określające obowiązujące reguły gry gospodarczej w ramach, których państwo, przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe i jednostki ludzkie podejmują decyzje i realizują działania gospodarcze” – P. Pysz, *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, PWN, Warszawa 2008, s. 37.

⁵⁸ G. Kołodko, *Pandemia: praktyczne reakcje i teoretyczne pytania*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2020, t. 55, nr 2, s. 5–14.

⁵⁹ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Uspołecznienie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019, nr 1(64), s. 78

- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Uspolecznienie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019, nr 1(64).
- Charycka B., Gumkowska M., 2020. *Organizacje pozarządowe wobec pandemii. Raport z badań*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2020.
- Charycka B., Gumkowska M., *Praca w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2021.
- Charycka B., Gumkowska M., *Rok w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2021.
- Dahl M., *Niemiecki model Społecznej Gospodarki Rynkowej jako wzór dla polskich przemian systemowych po 1989 roku*, Elipsa, Warszawa 2015.
- Defourny J., *Od trzeciego sektora do przedsiębiorstwa społecznego*, [w:] J.J. Wygnański (red.), *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, FISE, Warszawa 2008.
- Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej w Ministerstwie Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, *Ekonomia społeczna i solidarna, czyli po pierwsze człowiek*, <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Ekonomia,Spoleczna,i,Solidarna,4016.html> (dostęp: 10.05.2021).
- Eucken W., *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005.
- Florczak E., Gardziński T., *Economic transformation through social market economy and social enterprise*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 3(70).
- Florczak E., Gardziński T., *Social enterprise in the order of social market economy*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2019.
- Gajewski M., *Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Serock 2020.
- Gardziński T., *Metodologia teorii ładu społeczno-gospodarczego w zarządzaniu przedsiębiorstwem społecznym*, [w:] M. Dahl, E. Florczak (red.), *Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym w XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2021.
- Gardziński T., *Przedsiębiorczość społeczna w pandemicznym ładzie gospodarki rynkowej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2021, nr 60(3).
- Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne w walce z wpływem COVID-19 na ład gospodarczy*, [w:] A. Chojan, M. Dahl, E. Florczak (red.), *Europa w czasie pandemii COVID-19*, Elipsa, Warszawa 2021.
- Gardziński T., Łabenda A., *Spółdzielnia socjalna jako dynamicznie powstające przedsiębiorstwo społeczne*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 2(69).

- GUS, *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2020 r. – wyniki wstępne*, 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/dzialalnosc-stowarzyszen-i-podobnych-organizacji-spoecznych-fundacji-spoecznych-podmiotow-wyznaniowych-oraz-samorzadu-gospodarczego-i-zawodowego-w-2020-r-wyniki-wstepne,3,9.html> (dostęp: 6.02.2022).
- GUS, *Rachunek satelitarny gospodarki społecznej dla Polski za 2018 r.*, Warszawa 2021, <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmses/wyniki-badan/rachunek-satelitarny-gospodarki-spoecznej-dla-polski-za-2018-r/> (dostęp: 6.02.2022).
- Halszka-Kurleto M., *Model przedsiębiorstwa społecznego*, Difin, Warszawa 2016.
- Kołodko G., *Pandemia: praktyczne reakcje i teoretyczne pytania*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2020, t. 55, nr 2.
- Mączyńska E., Pysz P., *Społeczna Gospodarka Rynkowa. Idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.
- Mączyńska E., Pysz P. (red.), *Społeczna gospodarka rynkowa w dobie pandemii i post-pandemii*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Fundacja Konrada Adenauera, Warszawa 2021.
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej*, Warszawa 2021, <https://www.gov.pl/web/rodzina/projekt-uchwaly-rady-ministrow-zmieniajacej-uchwale-w-sprawie-przyjecia-programu-pod-nazwa-krajowy-program-rozwoju-ekonomii-spoecznej-do-2023-roku-ekonomia-solidarnosci-spoecznej> (dostęp: 13.02.2022).
- Pysz P., *Komplementarność i synteza koncepcji polityki gospodarczej Waltera Euckena i Ludwiga Erharda*, [w:] E. Mączyńska, P. Pysz, *Idee ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2010.
- Pysz P., *Neoliberalizm/keynesizm versus ordoliberalizm a światowy ład gospodarczy*, referat wygłoszony na Konferencji: PAN-RAS, Moskwa, 25–30.06.2012.
- Pysz P., *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, PWN, Warszawa 2008.
- Pysz P., Grabska A., Moszyński M. (red.), *Spontaniczne i stanowione elementy ładu gospodarczego w procesie transformacji – dryf ładu czy jego doskonalenie?*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
- Sowa-Kofta A., Wróblewski J., *Badanie kondycji, przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, w kontekście skutków pandemii COVID-19. Analiza, część I*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2021.

- Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych, *Badanie w kontekście kryzysu przedsiębiorstw społecznych wywołanego epidemią wirusa SARS-CoV-2*, Konin 2020.
- Sulmicki P., *Planowanie i zarządzanie gospodarcze*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1978.

PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE W POLSCE W CZASIE PANDEMII

Streszczenie

Problemem badawczym jest działalność przedsiębiorstw społecznych, które mają pozytywny wpływ na minimalizację skutków pandemii. Celem artykułu jest weryfikacja hipotezy, że przedsiębiorstwo społeczne usytuowane w ładzie społecznej gospodarki rynkowej może niwelować skutki pandemii, podejmując dodatkowe działania na rzecz odbiorców w związku z COVID-19. Przesłanką do podjęcia tematu badawczego jest występująca w literaturze luka badawcza w zakresie łączenia tych dwóch prospołecznych koncepcji i oceny tego, jak przedsiębiorstwo społeczne może uzupełniać oddolnie braki wynikające ze słabości ładu społecznej gospodarki rynkowej w Polsce. Do weryfikacji hipotezy autor posłużył się badaniem na potrzeby dysertacji doktorskiej. Kluczowym wnioskiem z przeprowadzonego badania jest to, że przedsiębiorstwa społeczne odczuwające skutki pandemii są w stanie również jednocześnie je minimalizować.

Słowa kluczowe: COVID-19, przedsiębiorstwo społeczne, ład gospodarczy, społeczna gospodarka rynkowa

SOCIAL ENTERPRISES IN POLAND DURING THE PANDEMIC

Summary

The research problem undertaken by the author is the activity of social enterprises which, despite the negative impact of the pandemic, have a positive impact on minimizing the effects of the pandemic. The aim of the article is to verify the hypothesis that a social enterprise located in the social market economy may mitigate the effects of a pandemic by taking additional measures for recipients in connection with COVID-19. The premise for taking up the research topic is the research gap in the literature in the field of combining these two pro-social concepts and assessing how a social enterprise can complement the bottom-up deficiencies resulting from the weakness of the social market economy in Poland. To verify the hypothesis, the author used the research for the doctoral dissertation carried out from July 22, 2021 to October

29, 2021. The subject of the study was 379 entities from the database of 1630 social enterprises. The key finding of the study is that social enterprises suffering from the effects of the pandemic are also able to minimize them at the same time.

Keywords: COVID19, social enterprise, economic order, social market economy
JEL: L31, H12, I18

Cytuj jako:

Gardziński T., *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce w czasie pandemii*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 2(73), s. 22–46. DOI: 10.26399/meip.2(73).2022.09/t.gardzinski

Cite as:

Gardziński, T. (2022). ‘Social enterprises in Poland during the pandemic’. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 1(72), 22–46. DOI: 10.26399/meip.2(73).2022.09/t.gardzinski